

Forskningsetiske problemstillinger – især i forbindelse med projekter, der indebærer kontakter med tredjepart

Indgåelse af aftale/kontrakt i forbindelse med prøveforløb, der indtager tredjepart uden for universitetet

Standardaftale for samarbejde mellem studerende, Sociologisk Institut og tredjepart

Vejledning og checkliste til brug for studerende ved indgåelse af aftale/kontrakt med tredjepart

Vejledningsinstruks

Forskningsetiske problemstillinger – især i forbindelse med projekter, der indebærer kontakter med tredjepart

På Sociologisk Institut vælger mange studerende både i forbindelse med integrerede eksaminer på bachelorforløbet og ikke mindst i forbindelse med udarbejdelse af bachelorprojekter og specialer at indsamle datamateriale via kontakter med enkeltpersoner, grupper, institutioner, virksomheder, organisationer, myndigheder mv. uden for universitetet. Der vil her være tale om forsøg på at få adgang til eller selv producere data af såvel kvantitativt som kvalitativt tilsnit. Førstnævnte indebærer typisk adgang til eksisterende statistisk materiale eller tilladelse til at gennemføre en spørgeskemaundersøgelse på virksomheden eller institutionen. Sidstnævnte indebærer typisk gennemførelse af et feltarbejde, deltagerobservation og brug af interviews/informanter inden for institutionen, organisationen eller virksomhedens rammer. Sociologisk Institut påskønner en sådan studiemæssig indsats og ser det som en vigtig del af uddannelsen at prøve kræfter med selvstændig indsamling og analyse af et sådant datamateriale med henblik på udarbejdelse af et bachelorprojekt eller speciale.

Studerende på Sociologisk Institut stifter bekendtskab med forskningsetiske problemstillinger i sociologien som del af undervisningen. Det understreges her, at forskningsetiske problemstillinger gør sig gældende både i forbindelse med problemformulering, fastlæggelse af design, planlægning, gennemførelse og formidling af de opnåede resultater. Studerende undervises således i principper for god videnskabelig praksis i forbindelse med alle former for skriftlige arbejder. Skriftlige eksamensopgaver og især bachelorprojekter og specialer er at se som en forsknings- eller forskningslignende indsats, hvorfor forskningsetiske problemstillinger også er relevante i denne sammenhæng og ikke mindst, når en sådan indsats inddrager eksterne partnere. Dette gælder, hvad enten bachelorprojektet eller specialet kun cirkuleres internt på universitetet (og til censor) i bedømmelsesøjemed, eller det agtes cirkuleret til informanter, undersøgelsesfelt eller til en bredere offentlighed. Principielt set er videnskabelig aktivitet baseret på åben vidensdeling, hvorfor klausulering kun undtagelsesvis kan komme på tale. Der kan i visse tilfælde være behov for at klausulere et bilagsmateriale, hvor selve bachelorprojektet eller specialet er frit tilgængeligt.

Det er næppe muligt at formulere retningslinier, der forsøger at forudskikke alle tænkelige situationer og forløb, der kan opstå i forbindelse med udarbejdelse og vejledning af et bachelorprojekt eller speciale, der involverer eksterne partnere. Det er heller ikke muligt i enhver tænkelig situation at finde frem til *den* korrekte fremgangsmåde eller løsning på et problem. Forskning og hermed den forskningslignende indsats, som arbejdet med et bachelorprojekt eller speciale indebærer, er til sin natur uforudsigelig, hvor der ofte skal træffes valg i situationer præget af ambivalens. Nedenstående er derfor at se som et katalog over problemstillinger, der *kunne* være aktuelle i forbindelse med bachelorprojekter og projekter, der involverer eksterne partnere.

1. - er det påtænkte undersøgelsesfelt (institution, virksomhed, organisation) og de informanter, der rekrutteres her, fyldestgørende orienteret om det planlagte projekts formål og ærinde, problemstilling, valg af metoder og eventuelle formidling.
2. – er det undersøgte felt og informanter orienteret om mere afgørende ændringer af problemstilling og valg af metoder. Omvendt kan der af gode grunde ikke fra det undersøgte felts side rejses krav til den studerende om at forudskikke mulige resultater af undersøgelsen. Forskningsfriheden gør sig også gældende i forbindelse med udarbejdelse af bachelorprojekter og specialer, ligesom forskningsresultater af natur er uforudsigelige.

3. – er det overvejet, om et eventuelt afhængighedsforhold til den ene eller den anden part i det påtænkte projekt kan komme i strid med faglige og forskningsetiske principper.
4. - er undersøgelsen gennemført under hensyntagen til såvel enkeltpersoner som den gruppe, organisation, institution eller virksomhed, der berøres af undersøgelsen og dens resultater. Forskningsfriheden er som anført ukrænkelig også for studerende – herunder friheden til at formulere en faglig begrundet kritisk stillingtagen – men en undersøgelse og dens resultater må ikke være unødigt krænkende eller skadevoldende hverken i henseende til identificerbare personers integritet eller bestemte gruppers almindelige omdømme.
5. – er der i tilfælde af oparbejdelse af surveydata sørget for beskyttelse af undersøgelsespersonernes anonymitet og overholdelse af datatilsynets bestemmelser.
6. – er der, hvor der måtte vise sig mulighed for adgang til forskelligt ikke offentliggjort materiale hjemhørende på institutionen, virksomheden eller organisationen, gjort brug af dette materiale fuldt oplyst over for institutionen, virksomheden eller organisationen.
7. – er der i de tilfælde, hvor der gøres brug af kvalitative metoder og her især det kvalitative forskningsinterview udvist opmærksomhed omkring de almindelige metodiske forskrifter, hvad angår gennemførelse et kvalitativt interview inklusive skærpet årvågenhed og forsigtighed omkring, hvad der af informanten måtte opfattes om sensitive og følsomme emner.
8. – er der ved brug af kvalitativt datamateriale - det være sig observationer eller informantudsagn - i analyse og dokumentations øjemed opnået samtykke hertil fra informanter og er der skabt sikkerhed for informantens anonymitet. I de tilfælde, hvor det kan være vanskeligt at sikre fuld anonymitet, må der af naturlige grunde være skærpet opmærksomhed omkring informeret samtykke og forsigtighed i brug af datamaterialet.
9. – er der ved brug af observationer og informantudsagn skabt sikkerhed for ikke at have bragt hverken informanter eller identificerbare personer omtalt af informanten i unødigt miskredit.
10. – er der indgået aftale med undersøgelsesfelt og informanter, om disse skal eller ikke skal tilskikkes et eksemplar af det færdige bachelorprojekt eller speciale, idet det stærkt frarådes at cirkulere et bachelorprojekt eller speciale før det er bedømt. Omvendt er der ikke intet i vejen for eventuelt at lade en informant validere sine egne udsagn i forbindelse med et transskriberet interview med samme informant.

De oplyste problemstillinger gør sig naturligvis ikke for alle vedkommende gældende i ethvert bachelorprojekt eller speciale, der involverer eksterne partnere. De her skitserede retningslinier og problemkataloget har derfor primært til formål af skærpe opmærksomheden om sådanne forhold, der måtte være aktuelle i forbindelse med udarbejdelse af et bachelorprojekt eller speciale.

Dette notat om 'Forskningsetiske problemstillinger' skal ses i sammenhæng med vedlagte 'Indgåelse af aftale/kontrakt i forbindelse med prøveforløb, der inddrager tredjepart uden for universitetet' og konceptet 'Standardaftale for samarbejde mellem studerende, Sociologisk institut og tredjepart'.

Indgåelse af aftale/kontrakt i forbindelse med prøveforløb, der inddrager tredjepart uden for universitetet

I medfør af § 53 i Eksamensbekendtgørelsen skal der, ifald et prøveforløb inddrager tredjepart uden for universitetet, træffes aftale, der både præciserer den studerendes rettigheder og angiver betingelser for den studerendes brug af oplysninger, information og datamateriale opnået via samarbejdet med tredjepart.

Eksamensbekendtgørelsens § 53. lyder i sin helhed:

”Universitetet skal respektere den studerendes immaterielle rettigheder til resultater, produkter og lignende, der fremkommer i forbindelse med en prøve.

Stk. 2. Hvis prøveforløbet inddrager parter uden for universitetet, herunder virksomheder, institutioner m.v., aftales det mellem universitetet, den studerende og tredjeparten, i hvilket omfang universitetet, den studerende eller tredjeparten under respekt af gældende immaterialretlige regler er berettiget til at anvende de resultater, produkter og lignende, der fremkommer under prøveforløbet, herunder om eventuelle oplysninger vedrørende tredjepartens forhold, der forekommer i opgaven, må offentliggøres”.

Som det fremgår, er det Stk. 2., der retter sig mod det forhold, at et prøveforløb inddrager tredjepart. På sociologiuddannelsen vil dette kunne være relevant især i forbindelse med specialer, bachelorprojekter og den integrerede 3-ugers eksamen i Kultursociologi og Videregående Kvalitative Metoder på bacheloruddannelsens 4. semester. Dette i de tilfælde, hvor en tredjepart stiller sig til rådighed i forbindelse med dataindsamling knyttet til det pågældende prøveforløb. Hvad angår specialer og bachelorprojekter, er prøven påbegyndt, når arbejdet med specialet eller bachelorprojektet påbegyndes, og det vil almindeligvis være på det tidspunkt, hvor vejledning påbegyndes og for specialets vedkommende på det tidspunkt, hvor der underskrives specialekontrakt.

Der indgås kontrakt med tredjepart i de fleste tilfælde, hvor undersøgelsesdesignet involverer, at en tredjepart fungerer som gatekeeper til undersøgelsesfeltet, og hvor forhold omkring tredjepart inkluderes som del af undersøgelsen. Når ledelsen i en virksomhed eller institution giver en studerende adgang til at undersøge personalemæssige forhold, indgås således en kontrakt mellem ledelsen og den studerende, medens kontakten med virksomhedens eller institutionens medarbejdere kræver efterlevelse af almindelige forskningsetiske principper som fx anonymisering og respekt for privatlivets fred.

Den studerende drøfter behovet for indgåelse af kontrakt med vejleder/underviser, ligesom det konkrete indhold i en eventuel kontrakt – på basis af instituttets standardaftale for samarbejde med tredjepart - afklares mellem den studerende og vejleder/underviser før forelæggelse for tredjepart. Tvivlstilfælde forelægges studieleder.

Ved udarbejdelse af kontrakt kan der tages udgangspunkt i omstående 'Standardaftale for samarbejde mellem studerende, Sociologisk Institut og tredjepart'.

Standardaftale for samarbejde mellem studerende, Sociologisk Institut og tredjepart

Som studerende ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet, der står for at skulle udarbejde [speciale, bachelorprojekt eller eksamensopgave i...], forpligter jeg mig herved på i forbindelse med indsamling og brug af datamateriale at efterleve almindelige forskningsetiske principper. Jeg forpligter mig endvidere på, at oplysninger og information om [...tredjepart...], der er kommet i min besiddelse eller blevet mig bekendt, vil blive behandlet fortroligt med mindre andet aftales. Mine rettigheder som studerende og håndtering af fortrolighedsklausul, hvad angår [...tredjepartens...] forhold, er specificeret nedenstående.

Det påtænkte projekt har arbejdstitlen [...arbejdstitel...] og vil rette opmærksomhed mod [...kort beskrivelse og afgrænsning af projekt/opgave...].

Parterne vedstår sig følgende rettigheder og forpligtelser i forbindelse med projektet [...projektets arbejdstitel...]

Den studerendes rettigheder

1. Den studerende har ophavsretten til det skriftlige produkt, som følger af samarbejdet med tredjepart. Har flere studerende i fællesskab udarbejdet et skriftligt produkt, har de i fællesskab ophavsretten hertil. Det er alene de(n) studerende, der kan give tilladelse til eventuel begrænsning af denne ret.
2. Såfremt den studerende og tredjepart ønsker at indgå en særskilt aftale om overdragelse af rettigheder, er dette alene en aftale mellem den studerende og tredjepart og er Sociologisk Institut uvedkommende, idet Sociologisk Institut dog har ejendomsret til det antal opgaver, der ifølge regler herfor skal afleveres i forbindelse med bedømmelse.
3. Den studerende har ret til på baggrund af det tilvejebragte materiale at anvende dette i forbindelse med anden formidling end det aftalte skriftlige produkt, fx til interviews til medier, udarbejdelse af kronikker og populærvidenskabelige artikler.
4. Den studerende kan forbeholde sig retten til først at formidle projektets resultater ved dettes afslutning. Begge parter kan efter gensidig overenskomst træffe anden aftale herom.
5. Den studerende er ikke forpligtet til at udlevere det endelige produkt til tredjepart, før det har været underkastet bedømmelse ved Sociologisk Institut. Begge parter kan efter gensidig overenskomst træffe anden aftale herom.
6. Såfremt den studerende og tredjepart ønsker at indgå en aftale om, at den studerende stiller projektets analyser og resultater til rådighed for tredjepart, kan dette aftales særskilt og herunder formen herfor. En sådan aftale er indbefattet i almindelige forskningsetiske retningslinier om forskningsfrihed, herunder at tredjepart kan få kendskab til den producerede viden, men at tredjepart ikke kan påberåbe sig retten til at ændre herpå.

Forpligtelser i forbindelse med anonymisering, fortrolighed m.v.

1. Den studerende er forpligtet på at efterleve almindelige forskningsetiske principper, som disse eksempelvis er anskueliggjort i notatet: 'Forskningsetiske problemstillinger – især i forbindelse med projekter, der indebærer kontakter med tredjepart'.
2. Den studerende indestår for, at oplysninger og information om [...tredjepart...] opbevares og håndteres således, at ingen tredjemand kan komme i besiddelse heraf.
3. Den studerende er forpligtet på at orientere om mere afgørende ændringer af projektets problemstilling, design og valg af metoder.
4. Den studerende er forpligtet på at efterleve almindelige krav om anonymisering af undersøgelsespersoner og informanter samt af virksomheden eller institutionen.
5. Såfremt virksomheden, institutionen eller enkeltpersoner ikke ønsker at optræde anonymt, er det den studerende, der afgør, om der skal gennemføres en anonymisering.
6. Såfremt det på grund af projektets karakter kan være vanskeligt at sikre fuld anonymitet, kan der indgås aftale om, at projektet – eller dele af projektet – holdes fortroligt.
7. En fortrolighedsklausul indebærer, at projektet – eller dele af projektet – kun må kendes af [...tredjepart...], den studerende, vejleder, censor samt de organer, der skal behandle en eventuel klage over eksamen. Herudover skal projektet kunne opbevares i henhold til de til enhver tid for Københavns Universitets gældende regler og bestemmelser. Generelt om håndtering af fortrolighedsklausul skal det understreges, at videnskabelig aktivitet principielt set er baseret på åben vidensdeling, og at dette bør respekteres i videst muligt omfang.
8. Den studerende er forpligtet på at tilbyde formidling af projektets resultater til [...tredjepart...] og aftaler særskilt med [... tredjepart...] i hvilken form, en eventuel tilbage melding skal foregå.

Dato _____

Navn (Den studerende) _____

Dato _____

Navn (Tredjepart) _____

Vejledning og checkliste til brug for studerende ved indgåelse af aftale/kontrakt med tredjepart

Vejledning og checklisten er udarbejdet til de studerendes brug i forbindelse med indgåelse af aftale/kontrakt med tredjepart og skal ses i sammenhæng med notatet: 'Indgåelse af aftale/kontrakt i forbindelse med prøveforløb, der inddrager tredjepart uden for universitet' og den her tilføjede: 'Standardaftale for samarbejde mellem studerende, Sociologisk Institut, Københavns Universitet og tredjepart'.

Hvornår bør der indgås kontrakt

Det er projektets problemstilling og design, der afgør, om der skal eller ikke skal indgås kontrakt. Som tidligere anført vil det være således, at ifald en tredjepart fungerer som gatekeeper til undersøgelsesfeltet, og hvor forhold omkring tredjepart indgår som del af undersøgelsen, skal der indgås kontrakt. At en virksomhed eller institution giver den studerende lov til at rekruttere informanter via opslagstavle, intranet eller på en vis er behjælpelig hermed, men hvor problemstillingen ikke retter sig mod forhold i virksomheden eller institutionen, kræver næppe indgåelse af kontrakt. Hvis designet indebærer et feltarbejde af kortere eller længere varighed på en virksomhed eller institution, skal der indgås kontrakt. Omvendt er besøg og rundvisning på institutionen eller virksomheden ikke at opfatte som feltarbejde og kræver ikke indgåelse af kontrakt.

Du kan gøre brug af nedenstående checkliste, ifald du og din vejleder finder det fornødent at indgå kontrakt med tredjepart:

Projektstart

- Foreligger der en vejledende problemstilling drøftet med vejleder, hvad bør være tilfældet før tredjepart kontaktes
- Har du overvejet grundigt, om din problemstilling allerede i udgangspunktet kunne rumme særlige etiske aspekter knyttet til forskningsemnets følsomhed (tabuiseret problematik, risiko for stigmatisering af bestemte grupper m.v.)
- Hvilke typer af datamateriale forestiller du dig mere præcist at tilvejebringe via samarbejdet med tredjepart
- Hvilke forventninger er der i øvrigt til tredjeparts medvirken (karakter og omfang)
- Hvem er kontaktpersonen hos tredjepart
- Hvad er tidshorizonten for det samlede projekt og for den konkrete kontakt/tilstedeværelse hos tredjepart
- I hvilket omfang kan du vederlagsfrit trække på tredjeparts ressourcer - f.eks. kontorplads, IT-udstyr, netopkobling, databaser m.v.

Indsamling af datamateriale

- Har du indprentet dig notatet: 'Forskningsetiske problemstillinger – især i forbindelse med projekter, der indebærer kontakter med tredjepart', hvor du kan overveje at gøre tredjepart opmærksom på dette notats eksistens
- Hvad har du adgang til og ikke adgang til hos tredjepart i forbindelse med din dataindsamling
- Har du overvejet, hvordan du sikrer virksomhed, institution og enkeltpersoner fuld anonymitet, og hvis dette på grund af projektets karakter ikke kan gennemføres, har du så med tredjepart drøftet en fortrolighedsklausul og dennes karakter

- Er en eventuel fortrolighedsklausul tidsbegrænset og i givet fald hvor længe (hvad har betydning for senere adgang til projektet på Sociologisk Instituts bibliotek)

Formidling af resultater

- Hvordan har du tænkt dig at videreformidle dine resultater til tredjepart, og er der på forhånd truffet aftale om formen herfor
- Har du planer om – naturligvis forudsat, at der ikke foreligger en fortrolighedsklausul – at videreformidle dine resultater til et tidsskrift, dagblad eller på anden vis. Hvis dette realiseres bør tredjepart orienteres herom.

Vejledningsinstruks, Sociologisk Institut, Københavns Universitet

Denne vejledningsinstruks præciserer nogle forhold i forbindelse med vejledning af bachelorprojekter og specialer, men forholder sig ikke til alle aspekter i vejledningsprocessen. Her henvises til Det Samfundsvidenskabelige Fakultets pjece: 'Brug din specialevejleder'.

Vejleder skal i passende omfang vejlede den eller de studerende i og omkring forhold som problemformulering, metode- og teorivalg og lignende. Niveaue og omfanget af denne vejledning er betinget af de vejledningsmæssige og økonomiske ressourcer, der er til rådighed.

I det tilfælde, at den studerende som del af sit projekt ønsker at indsamle empirisk materiale i en institution, virksomhed eller organisation skal vejleder og den studerende afklare, om der er behov for indgåelse af aftale/kontrakt med tredjepart, som det er skitseret i notatet herom. Vejleder skal endvidere sikre sig, at den studerende er i besiddelse af Sociologisk Instituts notat 'Forskningsetiske problemstillinger – især i forbindelse med projekter, der involverer tredje part', hvor der skitseres en række forskningsetiske grundprincipper omkring anonymisering, offentliggørelse og god videnskabelig praksis.

Vejleder bør undgå at tilkendegive et givet bachelorprojekts eller speciales potentielle karakterniveau i tilknytning til vejledningsprocessen, idet der grundlæggende bør skelnes mellem vejledning og bedømmelse. Vejledning indebærer derfor heller ikke fra vejleders side en stillingtagen til, om et bachelorprojekt eller speciale er parat til at blive indleveret til bedømmelse – dette er alene den studerendes afgørelse og ansvar.